

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВИБОРЧА ФОРМУЛА»

Разом зі структурою виборчого округу та бюлетеня до складу виборчої системи входить ще один змінний, проте обов'язковий елемент – виборча формула. Як зазначає Ю.Р. Шведа: «Виборча формула виступає в кількох варіантах і часто ототожнюється з виборчою системою» [1, с. 275]. Дійсно, поняття виборчої формули по-різному описано в науковій літературі. Її визначають як: критерій, за яким визначається переможець виборів [2, с. 1]; елемент виборчої системи [3] або математичні механізми, які регулюють порядок трансформації голосів в мандати [4, с. 381]; правила (чи сума правил), які визначають, який кандидат у депутати є обраним в даному виборчому окрузі чи в який спосіб відбувається «перетворення» голосів, зібраних політичною партією у відповідну кількість депутатських мандатів [1, с. 275].

Узагальнивши, можна виокремити два концептуальні підходи до розуміння зазначеної категорії – широкий та вузький. На це звертає увагу й Т.В. Дешко, яка зазначає «Під вузьким розуміють лише технологію розподілу голосів виборців. Широке ж розуміння

включає і технологію розподілу, і технологію визначення переможців. У широке визначення, таким чином, входить вузьке визначення виборчої формули, кількість мандатів на виборчий округ, електоральний поріг та структура бюлетеня» [5, с. 51].

Справа в тому, що у більшості зарубіжних досліджень, присвячених виборчій системі, термін «electoral system» розуміють як синонім поняття «система голосування», при цьому мають на увазі перш за все виборчу формулу [6, с. 207]. Очевидно, що в такому випадку виборча формула повинна включати й інші елементи виборчої системи, без яких голосування й встановлення його результатів відбутись не може. Можна припустити, що таке розуміння виборчої формули було зумовлено поглядами А. Ліпхарта (A. Lijphart) та Д. Айткена (D. Aitkin) [7], провідних експертів з виборчих систем. Адже, як зазначає Р.В. Чупрін, саме у їхній спільній роботі використовувалось дещо абстрактне поняття «виборча формула», розшифровкою якого виступали структура виборчого бюлетеня та спосіб переведення голосів у мандати [8, с. 33-34].

Ми пропонуємо розглядати виборчу формулу як елемент виборчої системи, який визначає правила розподілу мандатів у кількості, встановленій магнітудою округу, між кандидатами відповідно до поданих голосів, які виражені параметрами, заданими структурою виборчого бюлетеня (формули розподілу голосів). Окрім того, виборча формула може бути застосована на етапі розподілу мандатів між округами залежно від чисельності електорату, приклади яких ми зазначимо нижче. Такі визначення демонструють відокремленість формули і водночас системні зв'язки між елементами виборчої системи.

Виборчу формулу часто ставлять в основу поділу систем на мажоритарні та пропорційні. Так, Дж. Вейлен (G. Waylen), К. Келіс (K. Celis), Дж. Кантола (J. Kantola) та Л. Велдон (L. Weldon) зазначають, що в найширшій концептуалізації виборча формула визначає: виборча система розподіляє місця пропорційно до отриманих голосів або на основі принципу більшості (мажоритарної

або абсолютної) [9, с. 560]. В.О. Корнієнко підкреслює, що виділяють такі типи виборчих формул, як мажоритарні та пропорційні [2, с. 1].

Водночас сучасні виборчі системи демонструють приклади, за яких сказати точно, що було покладено в їх основу – принципи більшості або пропорційності, неможливо. До таких можна віднести систему єдиного неперехідного голосу (Вануату, Йорданія), обмеженого блокового голосування (Гібралтар, Іспанія), «метод Борда» (Словенія, Науру) тощо. Варто лише згадати систему на українських виборах до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад 2015 року, яку навіть не можна віднести до якоїсь з усталених різновидів виборчих систем. Вся ця варіативність більшою мірою зумовлена відмінністю виборчих формул.

Варто погодитись з Н. Мяловицькою, що найстарішою є мажоритарна виборча система [10, с. 64], яка застосовувалась у Великобританії та окремих її колоніях ще у 15 сторіччі. Питання впровадження пропорційних виборчих систем набуло публічного резонансу лише в кінці 19 сторіччя. А вже 7, 8 та 9 серпня 1885 року у Антверпені проходила конференція присвячена виборам, де було вперше розглянуто модель пропорційної виборчої системи [11, с. 3].

Після цього держави почали активно впроваджувати пропорційну виборчу систему. Як зазначає О.В. Петришин, однією з перших таких країн була Швейцарія. Після цього її почали використовувати Бельгія, Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, Нідерланди. Вчений відзначає, що наслідком таких змін було встановлення відносин співпраці, компромісу, представництво меншин, формування коаліційних урядів та посилення консенсусної демократії загалом. Водночас, звертається увага на негативний досвід Італії та Німеччини [12, с. 53-57].

Насправді пропорційні виборчі формули (не системи) були застосовані та активно обговорювались трохи менше ніж за 100 років до конференції 1885 року, хоча їх призначенням не було встановлення результатів голосування. Ми маємо на увазі перше

вето Президента США 1792 року [13]. Адже математична природа формул розподілу мандатів між штатами США така ж, як і при встановленні результатів голосування. Вибірчі формули двох видів використовують різні операнди та евристики обрахунків, проте можуть давати однаковий результат («метод Д'Ондта» і «метод Джефферсона», «метод Сент-Лагю», «метод середнього арифметичного» і «метод Вебстера» тощо).

Математично не важливо, розподіляємо ми мандати між голосами, поданими за партії, чи між жителями окремих штатів. Тому можна говорити про застосування виборчої формули на двох стадіях – для розподілу мандатів між округами (тобто для визначення того, скільки місць у представницькому органі буде виділено для того чи іншого округу, регіону, штату тощо) або ж між кандидатами за результатами голосування. Застосування останньої залежить від показників інших елементів виборчої системи – структури виборчого бюлетеня та магнітуди округу. Внаслідок цього у вузькому розумінні визначення виборчої системи часто ототожнюється з поняттям виборчої формули.

Література:

1. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. – Львів, 2010. – 462 с.
2. Корнієнко В. О. Індексвання виборчого процесу [Електронний ресурс] // Наукові роботи каф. СПН. – 2011. – Режим доступу: <http://kornienko.vk.vntu.edu.ua/file/471f462c17f32eaa39a626e876f96be.pdf>.
3. The ACE Encyclopaedia: Electoral Systems Glossary [Електронний ресурс] // ACE Electoral Knowledge Network. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/electoral-systems-glossary>.
4. Benoit K. Which electoral formula is the most proportional? A new look with new evidence / Benoit. // Political Analysis. – 2000. – №8(4). – Р. 381–388.
5. Дешко Т. Інструментарій аналізу виборчих систем / Тетяна Дешко // Наукові записки НУ «Кієво-Могилянська академія». – 2005. – С.50-56.
6. Федорів Х. І. Поняття виборчої системи та її характеристика // Х. І. Федорів / Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2012. – № 3(19). – С. 205-214
7. Lijphart A. Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies, 1945-1990 / A. Lijphart, D. Aitkin. – Oxford University Press, 1994. – 209 p.
8. Чупрін Р. В. Проектування виборчих систем: структура виборчого бюлетеня / Р. В. Чупрін // Наукові праці [Чорноморського державного

університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2010. - Т.149, Вип. 137. - С. 32-36

9. The Oxford Handbook of Gender and Politics / G.Waylen, K. Celis, J. Kantola, L. Weldon.. – Oxford University Press, 2013. – 871 p.

10. Мяловицька Н. Виборчі системи: досвід європейських держав / Н. Мяловицька // Вісн. Центр. виборчої комісії. – 2008. – № 1. – С. 61-67

11. Carstairs A. M. A Short History of Electoral Systems in Western Europe / Andrew McLaren Carstairs. – New York: Routledge, 2010. – 256 p.

12. Петришин О. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження. // Вісник ЦВК. – 2006. – № 1. – С. 53–57

13. George Washington and Apportionment, the first Presidential Veto [Електронний ресурс] // Penn State Personal Web Server – Режим доступу до ресурсу: <http://www.personal.psu.edu/pls5/WashingtonVeto.html>.